

3 українського життя.

З діяльності українських політичних партій перед виборами. Українські кафедри по вищих школах на Україні. Репресії проти українських газет та інституцій.

Час передвиборчої кампанії знаменується незначним розвитком діяльності з боку українських політичних партій. Помітно якусь апатію, інертність. Газети українські, що подавали досить докладні і численні відомости про рухливість українських політичних партій за часів передвиборчої кампанії до другої Державної Думи, тепер мало не мовчать про це, і тільки коли не коли промайне по них звістка, що нагадає про існування тієї чи иншої української політичної організації. Очевидно, загальна політична ситуація в країні поклала свій глибокий відбиток і на українські національні організації, примусивши де-які з них піти «в подполье», а инші—скоротити свою діяльність до підтримання того status, в якому їх застали роспуск другої Думи Державної і та політична ситуація, що запанувала після цього акта урядового.

Що дадуть нові вибори Україні, яких заступників вона матиме в третій Думі Державній—ось ті питання, які стоять тепер перед кожним свідомим українцем і відповіді на які він даремне став би шукати в настрої українських народніх мас і тих політичних організацій, що, являючись ідеологами і активними виразниками їх інтересів, могли б фіксувати ці передвиборчі

настрої. Становище, на якому стоять *масси* українського народу що до виборів, не піддається точному «учоту» і фіксації. З одного боку бойкотистська свідомість і пасивне відношення, з другого боку тенденція брати участь в виборах і, не дивлячись на кастрацію виборчого закону, що позбавила власне *масси* нашого народу виборчого права, зробити все, щоб голос, справжній народний голос, лунав в народному представництві. Яка течія в решті решт одержить перемогу—відповідь на це запитання можуть дати самі вибори, що починають уже в перших своїх стадіях відбуватись на Україні. Однак не можна не зауважити, що українські політичні партії, поскільки це в їх силі, вживають повних засобів, щоб здорова *виборча* течія взяла верх над бойкотистською, а активні передвиборчі заходи розбудили од апатії та інертності *масси* нашого народу і викликали їх на живу акцію та живу діяльність. В цьому ж таки напрямку впливала на наші *масси* і українська преса, що з самого початку нової політичної ситуації заняла активну позицію що до виборів і не переставала час від часу, а останніми часами раз-по-раз нагадувати нашим виборцям про їх виборчі права і про необхідність скористуватись ними в тих цілях, щоб провести в Думу Державну хоч де-кільки справжніх заступників народних. На сторінках двох українських органів, «Ради» і «Слова», містилися докладні статті, що виясняли необхідність активної участі різних класів і груп нашого громадянства в виборах з відповідною апологією та аргументацією виборчих позицій кожної з українських політичних партій з-окрема. На сторінках згаданих же газет містилися також і коротенькі звістки про діяльність кожної з цих партій в передвиборчу кампанію і про ті активні заходи, які ними були вжиті, щоб остання відбувалась як мога організованіш та дала бажанні для кожної партії результати.

На підставі поданих українською пресою, а також і російською (головно «Товарищъ» і «Кіевскія Вѣсти») відомостей, можно з певністю сказати, що найбільше заходів для розбудження політичної свідомості і викликання наших *масс* народних до передвиборчої боротьби поклала українська соціал-демократична

робітнича партія. Цією партією скликана була передвиборча загально-партійна конференція, на якій встановлено було цілий ряд резолюцій в справі передвиборчих блоків і партійної передвиборчої тактики. Не подаючи тут тієї резолюції конференції, в якій остання виявляє своє принципіальне становище що до виборів, наведемо тільки ту частину її, в якій іде річ про передвиборчу політику У. С. Д. Р. П. до других партій, як українських так і російських. Конференція в цій справі постановила:

«Вжити всі заходи для того, щоб на всіх стадіях виборчої боротьби, по всіх виборчих куріях всі соціал-демократичні партії, без різниці національності, виступали спільно. По робочій курії ні з ким, крім соціал-демократичних організацій, українські соціал-демократи вступать в змови не будуть. В куріях селянській, городських виборців другого разряду і дрібних земельних власників українські соціал-демократи вступають в змови з усіма лівими організаціями, коли буде загрожувать чорносотенна небезпека. В курії великих земельних власників і городській першого разряду українські соціал-демократи участі в виборах не будуть брати, а подаватимуть свої голоса за демократичних кандидатів. Технічні змови з усіма опозиційними організаціями можливі тільки в останній стадії виборів, в губернських виборчих зібраннях і на перебалотіровках в городах, що окремо посилають послів до Думи» (Слово» ч. 12—13). Аналогічного змісту резолюцію винесено також повітовими і краєвими конференціями Укр. с. д. р. п., які відбулися, як подають газети «Товарищъ», «Рада», «Слово» і ін., на Полтавщині—в Пирятині, Прилуках і Золотоноші, в Острозі—на Волини і Козелецькому повіті Черніговської губернії.

В звязку з цими постановами місцеві організації укр. с. д. р. п. увійшли в зноси з иншими соціалістичними організаціями, що працюють на Україні, заклавши разом з ними інформаційні бюро для передвиборчої кампанії. Таке бюро засновано, як подає українське «Слово» з «Volkszeitung'a», в Полтаві, до якого увійшли представники місцевих комітетів української с. д. р. партії, Бунда, українського союзу («Спілки»), Р. с. д. р. п., а та-

кож і в Києві. До київського передвиборчого соціалістичного бюро увійшли, крім представників згаданих організацій, також і представники од центрального бюро київських професіональних союзів.

Та хоч укр. соц. дем. роб. партія і жваво береться до виборів, витрачаючи чи мало ініціативи та енергії, ледве тільки чи пощастить їй провести свого кандидата до Думи Державної. На перенюкодї цьому стоїть виборчий закон, що сливе цілком позбавив виборчих прав селянські та робітничі маси. На цілу Україну робітники не мають права провести свого власного заступника в Державну Думу. Більшість виборців на останній стадії виборів забезпечена за великими земельними власниками, які, звичайно, не попустять, щоб до Думи пройшов справжній заступник народніх інтересів, інтересів демократії. На 1105 губерпських українських виборців од селян по новому закону буде 235 і од робітників 24, цеб то разом 23%. Досить тільки оцінити значіння цієї цифри, щоб прийти до того висновку невтішного, що справа селян та робітників на нових виборах буде програана на користь великих земельних власників. Єдине, що забезпечує новий закон за селянами, це те, щоб губерпські виборчі зібрання вибрали обовязково по одному представнику од волосних сходів з кожної губерпії. Але, як цих представників будуть вибирати виборці губерпські, більшість котрих складатимуть поміщики, то наслідок виборів од селянської курії залежатиме, таким чином, цілком од представників великої земельної курії. 99% проти 1%, що поміщики виберуть такого з поміж селян до Державної Думи, який буде стояти на їхньому боці, або не матиме виразного демократичного обличча. Правда, може бути й кращий вихід з такої прикрої стітуції, а власне, щоб усі селянські виборці одмовлялись ставити свою кандидатуру, крім призначеного ними чоловіка, демократичного і справжнього оборонця народніх інтересів. Не можна не згодитись, що такй остроумний вихід справді міг би бути на руку інтересам селянства і демократії, але чи виявлять селянські виборці стілько горожанського розвитку і політичної свідомости, скільки вимагається од них виборочю конъюк-

турою, з певністю не можна сказати. Таким чином, політична фізіономія 8 будучих членів Державної Думи од українських селян—річ не певна: про неї не можна сказати наперед нічого ясного.

Передвиборчі заходи української соціал-демократії мають, таким чином, більше організаційне значіння, ніж безпосередне для наслідків виборів в смислі проведення до Думи Державної партійного кандидата. Щож до резолюцій цієї партії в справі тактики виборчої, то ледве чи можна додержувати їх під час цілого виборчого періоду, не ступивши а ні на крок од них. Логіка виборчої кон'юнктури примусить партійних діячів на селлах вступати в порозуміння з иншими несоціалістичними партіями не тільки на останній стадії виборів, як каже резолюція про блоки, але певне й раніш, напр.—в стадії повітових виборів. Само собою зрозуміло, що й та картина виборів, яка малюється органом українських робочих масс «Словом», а власне, що на Україні виступатимуть окремо три блока: соціалістичний, вірніш соціал-демократичний (бо, як відомо, соціалісти-революціонери вибори бойкотують), кадетській, до якого треба зарахувати українських демократів-радикалів, і блок правих партій,—не завше і не скрізь матиме місце, і замінившись подекуди більш тіснішим порозумінням, а може й одностайним виступом перших двох блоків проти чорносотенного.

З других політичних українських партій, що виявляють доси хоть якесь життя та інтерес в справі виборів, треба згадати українську демократично-радикальну партію. Про її діяльність орган української інтелігенції «Рада», що старанно одмічає кожен крок і кожен акт українських демократів-радикалів, за останні два-три місяці подала одну тільки звістку, з якої можна було довідатись, що партія наміряється брати участь в виборах. «Цими днями, пише «Рада», відбулась конференція у. д.-р партії для рішення питання про вибори до Державної Думи. Конференція ухвалила, що партія бере живу участь у виборчій кампанії. Питання про блоки викликало великі дебати, після яких було ухвалено резолюцію, що:

СЕНТЯВРЬ. 1907.

II—2

1) Партія виступає самостійно там, де має надію провести власного кандидата в Думу і

2) Партія виступає цілком самостійно також тоді, коли нема ніякої надії провести в Думу прогресивного з погляду партії кандидата, цеб то такого, який взяв би на себе обовязок обстоювати в Думі українську школу;

3) У всіх інших випадках партія вступає в передвиборчі блоки та згоди з усіма опозиційними партіями, не правіще к.-д.

Конференція доручила ц. к. партії скласти передвыборчу платформу і видрюковати її,—так кінчить поінформована про діяльність українських демократів-радикалів «Рада» свою звістку про конференцію останніх. Як бачимо з наведених нами резолюцій, українські-демократи-радикали вияснюють свою передвыборчу тактику коротко, лаконічно, але не дуже виразно. Ми не кажемо вже про першу резолюцію, якій ледве чи посчастить бути переведеною в життя у всій її чистоті та недоторканности просто через те, що українська демократично-радикальна партія не уявляє поки що з себе такої реальної політичної сили, яка могла б на власну руку і без допомоги інших опозиційних елементів проводити виборчу кампанію в межах України. Дуже неясним виходить і той *standt-punkt*, на якому стоїть партія в другій з поданих нами резолюцій. Резолюція каже, що «партія виступає *цілком самостійно* також і тоді, коли немає ніякої надії провести в Думу прогресивного з погляду партії кандидата». Який же зміст вкладає партія в поняття «прогресивний», які політичні вимоги ставить вона до «прогресивного» з її погляду кандидата? Навряд чи для партії досить, щоб такий кандидат обстоював тільки українську школу; навряд вона буде піддержувати такого кандидата, який буде з боку політичного темним обскурантом, ворогом політичних реформ, ширших національних прав для пригноблених націй, хоч він і буде признавати національну по язику школу. Третя з відомих українських політичних партій У. Н. П. в виборах ніякої участі не бере. Принаймні, жадних звісток про неї і про її існування в пресі, як українській так і російській, не можна знайти. І хоч д. Матушевській і пророкує цій партії буй-

ний розцвіт, «як тільки настануть інші, кращі умови для життя і розвитку політичних партій у Росії» (Див. Літер.-Наук. Вістн. VII кв. стр. 131), зауважуючи, що вже й тепер є такі факти, «котрі свідчать, що программа у. н. п., як і резолюції її з'їзду, роблять на певні круги українських людей вражіння» (ibid.), але поки що «розцвіт», той самий факт вражіння, не піддається ніякій видимій фіксації.

От і всі ті відомости, які подає наша преса про діяльність українських партій в передвиборчу кампанію. Порівнюючи ті заходи, які робляться обома організаціями українськими для проведення своїх кандидатів в депутати Державної Думи, ми можемо цілком об'єктивно сказати, що більше енергії і жвавости на вибори витрачає партія українського пролетаріату. З цього не випливає, щоб і наслідки діяльності її стояли в відповідній пропорції до тієї інтенсивности, яку вона виявляє тепер. Ті об'єктивні умовини, про які ми згадували раніш і які містяться в самому характері нашого виборчого закону, а також в політиці урядовій під час виборчої кампанії, з логікою очевидних фактів доводять нам, що заходи укр. соц.-дем. партії, як партії революційної, безпосередніх реальних наслідків для неї, в смислі проведення своїх кандидатів в члени Державної Думи, не можуть мати успіху, тоді як українська демократично-радикальна партія з цього боку стоїть куди в кращих умовах, ніж партія українського пролетаріату. Певний успіх для неї, разом з іншими рівними умовами, що залежать уже від її власної діяльності і від уміння проводити зручну для своїх інтересів політику з іншими партіями, забезпечує і виборчий закон, який куди менше обкраяв виборчі права у тих груп громадянства, на які можуть рахувати українські демократи-радикали, і політика уряду, котрий всеж скоріше буде терпіти напів-легалізовані виступи під час виборів конституційних українських демократів, ніж соціал-демократів. Не дивним через це буде, коли в третій Державній Думі ми почуємо скоріше голос представника української демократично-радикальної партії, аніж голос українського соціал-демократа.

Початок нового академічного року приніс нам де-які втішні звістки про певні національні придбання на культурно-просвітному полі. Маємо на увазі заведення лекцій з українознавства по деяких вищих школах на Україні. Так, наприклад, в київському університеті між иншими предметами будуть викладатися лекції: з історії нової української літератури проф. А. М. Лободою. В університеті ж проф. В. Перетц вестиме практичні заняття по українській літературі до XIX в. В огляді викладів в університеті св. Владимира на 1907 р. на історико-філологічному факультеті оповіщено курс лекцій по «історії Малороссії»,—але чи справді вони викладатимуться в цьому році і хто їх викладатиме, про це не можна поки що сказати нічого певного.

В Харківському університеті в новому році по предметам українознавства будуть викладати: проф. Н. Сумцов—курс *української народної словесности*; проф. Халанський — курс історії української мови і вестиме разом з тим практичний семінар по історії української мови; проф. Н. Багалій читатиме «южно-руську історію» і вестиме семінар по історії свого предмета.

На вищих жіночих історико-літературних курсах у Києві згадані вже нами професора київського університету д. д. Лобода і Перетц читатимуть тіж самі курси, що й на університеті.

З усіх професорів, що викладатимуть українські курси по вищих школах, тільки проф. Сумцов заявив, що мовою його лекцій буде *українська*; инші лектори викладатимуть, як це видно з газет, по російському.

Крім того газета «Подолія» подає в одному з останніх чисел таку цікаву звістку¹⁾: «На ім'я Його Преосвященства Єпископа Подільського Парфенія надійшов указ Найсвятійшого Синода, яким, згідно з проханням з'їзда подільського єпархіального духовенства, дозволяється викладати в подільській духовній семінарії, як *обовязкову науку, історію української літератури та*

¹⁾ Подаємо її в перекладі на українську мову.

історію України й Поділля, але так, щоб наука ця одбувалася після звичайних лекцій і на місцевий кошт».

Ось ті коротенькі відомости, які останніми часами подали газети в справі заведення курсів і предметів з українознавства по вищих школах України та в подільський духовній семінарії. Поки що, як *обов'язкові*, українські предмети встановлено тільки в подільській семінарії. По всіх же вищих школах українські предмети мають необов'язковий характер для слухачів. Але не дивлячись на це, ми всеж мусимо зареєструвати уже самий факт заведення українських предметів, як велике національне придбання для розвитку нашої свідомости і як перший здобуток тої боротьби, яку повело наше студентство, при щирій моральній допомозі з боку ріжних групи нашого громадянства, за українізацію народної просвіти на Україні. Смілий голос українського студентства, що залунав по університетах і одгукнувся могутнею луною в тисячних серцях інших учнів середніх та нищих шкіл, не був, таким чином, «голосом вопіючого» і, не дивлячись на ті перепони, які ставили для здійснення дезідератів, що до українізації народної просвіти на Україні цілим українським громадянством, офіціальні учені інституції, а також реакційна частина преси, всеж таки зробив своє діло і приніс позитивні результати. Кращі представники науки відчули правду моральну і наукову вартість згаданих дезідератів і йдуть тепер з власної ініціативи на зустріч домаганням українського громадянства—з одного боку і інтересам самої науки—з другого. Хвала і честь їм! Хвала і честь їм за те, що вони зуміли зрозуміти своє становище до інтересів цілої нації і підтримати честь свого високого імени. Українське студентство повинно з свого боку підтримати ініціативу тих професорів, що читатимуть впродовж нового академічного року курси з українознавства, і численними массами заповнити ті аудиторії, де вперше лунатиме українське наукове слово, або слово науки про Україну. Така форма допомоги буде найкращою з їхнього боку; вона фактично докаже, наскільки справді реальними і глибокими були ті домагання, які ставились нами до вищої школи в справі націоналізації останньої. Разом з тим укра-

їнське студентство не повинно забувати, що оголошення українських лекцій по де-яких вищих школах—то тільки перший здобуток їхньої боротьби, перший крок на шляху тих придбань, які мусять закінчитись цілковитою націоналізацією народньої освіти на Україні, починаючи од нищої і кінчаючи вищою.

Не можна також не побажати, щоб слідком за заведенням предметів української історії і літератури в подольській духовній семінарії, ці предмети було також заведено і по інших, як духовних так і світських, школах України. Це бажання стає черговим в порядку дня наших національних домагань, і реалізація його залежатиме в значній мірі од тієї енергії та активності самого заінтересованого громадянства, які воно в цій справі зуміє виявити.

За останні 2—3 місяці де-які українські інституції і газети зазнали досить тяжких утисків та кар з боку адміністрації. Так, напр., щотижневе українське «Слово» општрафовано було київським губернатором за статтю в 7 ч. «Фабрична інспекція в Росії» на 300 карб., з заміною штрафа на арешт відповідального редактора газети впродовж одного місяця. Штрафа не виплачено, і д-ка Корольова, як відповідальний редактор, примушена була одбувати адміністративну кару. Вдруге та сама газета була покарана київським губернатором на 100 карб. за статтю, уміщену в № 17 «Слово» «Неврожай на Україні». Редакція щоденної «Ради» вперше була покарана на 300 карб.; вдруге на 100 карб. З українських брошур за останні три місяці були конфісковані: «Весняні хвилі» драма Б. Пісняченко-Ярового і оповідання «Сивенький», що раніш друковалося на сторінках «Рідного Краю», а тепер несподівано знайдено небезпечним. Друкарню Шіндлера в Полтаві, де друковалася брошура, запечатано було на два тижні. Крім конфіскати згаданих книжок, — судова палата в Києві затвердила арешт, накладений київським комітетом по справах друку на брошуру Л. Толстого «Хібаж так треба?» — в перекладі Олекси Коваленка. Самого перекладчика потягнуто до су-

дової відповідальности. Зазначимо ще конфіскату, зроблену київською адміністрацією брошури П. Смутка «Під стелями Думи», пропущеної до продажу петербурським цензурним комітетом.

Театральна цензура не дозволила до вистав пьеси С. Черкасенка «В старім гнізді», а полтавська адміністрація—дрюковати плакати театральні по українському, що здається просто якимсь непорозумінням з боку цієї адміністрації, неоправданим ніякими аргументами юридичного характеру.

З репресивних заходів, вжитих адміністрацією до українських культурно просвітних інституцій, треба згадати заходи проти діяльности «Просвіт». Найбільша кара випала на долю Кам'янець-Подільської «Просвіти». Її, після наради 21 іюня «особеннаго присутствія», закрито. Перш ніж закрити «Просвіту», адміністрація вживала ріжних способів, щоб спинити діяльність українського просвітного товариства: квартиру «Просвіти» трушено кілька разів, голова ради мав кілька «об'ясненій», калинівський відділ «Просвіти» прикрито, нарешті пропоновано дійсних членів «Просвіти», як «неблагонадежних», виключити.

Крім подільської «Просвіти», зачинено також чотирі філіальних відділа кубанської Просвіти в станицях: уманський, куцівський, тихоріцькій та усть-лабинській. Формальна причина такої кари на кубанські «Просвіти» — «антиправительствена агітація» (див. «Рада» № 168),—але в чому саме остання себе виявляла—невідомо.

Не минула уваги адміністрації і чернігівська «Просвіта»: 20 іюня в помешканню її зроблено було трус, але нічого протизаконного не було знайдено. Мелітопольська адміністрація, хоч ще й не робила трусу в майбутній мелітопольській «Просвіті», то певно через те тільки, що вона ніяк не почне функціонувати. Як повідомляє кореспондент «Ради», затвержений губернатором статут «Просвіти» місцевий справник десь загубив, а без нього не дозволяє починати «Просвіті» свою роботу.

Крім того київська адміністрація не дозволила одкрити «Просвіту» в Черкасах і в с. Колодистому (звенигор. пов.).

С. П—ра.